

BO‘SH O‘ZLASHTIRISH FENOMENAL XUSUSIYAT SIFATIDA

G‘ofurjonova Mushtariy G‘anijon qizi

Andijon viloyati Marhamat tumani 12-maktab psixologi,

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘sh o‘zlashtirish sabablari va ularni bartaraf etish usullari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik sabab, psixologik sabab, fiziologik sabab, bo‘sh o‘zlashtirish, nutqiy buzilishlar, diqqat etishmaslik sindromi.

E.G‘G‘oziyev o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashxislashda muhim bo‘lgan komponentlar bilan bir qatorda bo‘sh o‘zlashtirishning asosiy sabablari ham mavjudligini ta‘kidlab o‘tgan. O‘quvchilar sinfida bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar mavjud bo‘lsa, ularning bilish jarayonlaridagi muammolar, kamchiliklar ularning sinfdoshlaridan orqada qolish jarayonini yuzaga keltiradi. Bu esa sinfning sifat ko‘rsatgichiga bevosita salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli, maktab o‘quvchilaridagi bo‘sh o‘zlashtirish sabablari va o‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini o‘rganish, ularning bilish jarayonini korrektsiya qilish pedagogik psixologiya yonalishidagi dolzarb masalalardan biridir.

Pedagog va psixologlar tomonidan maktab yoshidagi o‘quvchilarning bo‘sh o‘zlashtirishni sabablari o‘rganilgan bo‘lib, quyida ularning asosiylarini keltirib o‘tamiz:

1. Pedagogik sabablar-O‘quvchilarda o‘quv motivlarining to‘liq shakllanmaganligi. O‘qituvchi tomonidan dars berish darajasining pastligi. O‘qituvchining o‘quvchilarga nisbatan salbiy munosabatda bo‘lishi. O‘qituvchi tomonidan o‘quvchining individual- tipologik xususiyatlarning inobatga olinmasligi hamda o‘quvchilarga individual yondashmasliklikdir.
2. Psixologik sabablar- O‘zini- o‘zi ixtiyoriy boshqarish usullarining shakllanmaganligi. O‘quvchining diqqat ko‘lamining torligi. Diqqatining tarqoqligi va

beqarorligi. Mexanik yoki uzoq muddatli xotiraning pastligi. O'ziga –o'zi past baho berishi hamda uquvsizlikni ko'rsatish mumkin.

3. Neyrofiziologik sabablar-Bilish jarayonidagi nuqsonlar, ko'rish, eshitish hamda nutqidagi kamchiliklar, barmoqlardagi mayda motorikaning sust rivojlanganligi. umumiy intellektidagi kamchilik va muammolar shular jumlasidandir.

Bo'sh o'zlashtirishni keltirib chiqaruvchi omillardan yana biri bu kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda diqqat yetishmasligi sindromi va giperaktivlik bo'lib, bu muammo chuqur o'rganishni talab etadi, chunki ushbu muammo o'quvchilarda o'quvch faoliyatini amalga oshirish, bilish jarayonlarining rivojlanishi, muloqot ko'nikmalarining shakllanishi, xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtirishda bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Dars vaqtida bunday bolalar topshiriqni bajarishi juda qiyin kechadi, chunki ular ishni tashkil qilish va tugutishga qiynaladilar, topshiriqni bajarish jarayonida tezda chalg'iydi. Ularning o'qish va yozish malakasi tengdoshlarinikiga nisbatan bo'shdir. Ularning yozuvlari pala-partish va diqqatning yetishmasligi, o'qituvchining ko'rsatmasini bajarmalik yoki o'ylab topish natijasi bo'lmish xatolar bilan tavsiflanadi. Ushbu yonalish bo'yicha M.G.Davletshin va S.To'ychiyevaning tadqiqotlari natijalariga ko'ra, bu bolalarning xatti-harakatida muammolar bog'cha davridayoq yuzaga keladi, bundan tashqari idrokdagi qiyinchiliklar aniqlangan bo'lib, ularda nutqiy buzilishlar, disgrafiya, disleksiya, motorika, sensomotor koordinatsiya va qo'l harakatining epchilligida muammolar kuzatiladi. Sh.Do'stmuhamedova tomonidan diqqat yetishmovchiligi sindromi va giperaktiv bolalarda nutq faoliyatining o'ziga xosliklari tadqiq etilgan bo'lib, olingan natijalarga ko'ra, olimaning ta'kidlashicha, ushbu bolalarning nutqi o'ziga xos jihatlarga egadir. Ya'ni bolalarda aynan idrok, diqqat, tafakkurning bo'sh darajasi, grammatik qurilishini tushunishning buzilganligi, birlik va ko'plikdagi so'zlarni qo'llashda noaniqlik, matni tushunish va aytib berishda fikriy nuqsonlar, grammatik qurilishni noaniq qayta tiklash va nomlar variatsiyasini noto'g'ri ajratish kabilar aniqlangan. Jumladan, bolalarning nutqiy ko'rsatkichlari bilan bilish sohasining o'ziga xosligi o'rtasida ahamiyatli korrelatsion aloqaning mavjudligi aniqlangan. Bu holat esa ushbu toifadagi bolalarning nutqi va psixik jarayonlarini bir butunlikda rivojlantirishga qaratilgan dasturlarni ishlab

chiqish zaruratini paydo qiladi. Demak, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarning boshqa toifalariga nisbatan, diqqat tanqisligi sindromli va giperaktiv o'quvchilarda turli xil nutqiy muammolar, diqqatning barqaror emasligi, idrokda kamchiliklar chet tillarni o'zlashtirishda ko'proq qiyinchiliklarni keltirib chiqarib, ushbu toifadagi o'quvchilar ta'limi alohida e'tiborni talab etadi. Bu esa ularga ta'lim berish jarayonini qiyinlashtiradi va pedagogni bunday bolalarga yordam berish usullarini qidirishga majbur qiladi. Birinchi bosqichda individual, keyin esa guruhli ish amalga oshirilishi mumkin. Bola topshiriqni bajarayotgan vaqtda pedagog yoki kattalar bolaning o'quv harakatlarini bosiq ovoz bilan izohlab, nazorat qilib borishlari muhim hisoblanadi. Bosh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishlashda ushbu yonalishda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar natijasida keltirilgan fikrlar, qarashlar hamda xulosalarda o'quvchilarning o'quv motivlari, baho olishga bo'lgan ishtiyoq va xohishi, qiziqishi, o'quvchining ta'lim olishga bo'lgan munosabati, layoqati, uquvlilik darajasi va tirishqoqlik kabi masalalar bilan o'zaro bog'liqdir.

Foydalangan adabiyotlar:

- 1.M.G.Davletshi.S. To'ychiyeva.Yosh va pedagogik psixologiya.T.:2004
- 2..E.G'.G'oziyev. Tafakkur psixologiyasi.T.:Universitet.2006.
- 3.E.G'.G'oziyev. Psixologiya fani metodologiyasi.T.: Universitet.2002
4. Sh.A.Do'stmuhamedova "O'qituvchilarning o'quv faoliyatlarini boshqarish psixologiyasi" T.: 2000.
- 5.E.G'.G'oziyev. Ontogenez psixologiyasi.T.: Universitet.2010